

בס"ד

דבר מנהל המחוז:

" יְרוּשָׁלַם הַבְּנוּיָה פְּעִיר שְׁחִפָּרָה לָהּ יַחְדָּו. " (תהילים קכ"ב ג')

"אמר ר' יהושע בן לוי - עיר שעושה כל ישראל חברים" (ירושלמי חגיגה, ב' ו').

"ירושלים לא נתחלקה לשבטים" (יומא י"ב). ירושלים שייכת לכולם.

עם ישראל מורכב משבטים שונים, מעדות שונות. לכל שבט דגל משלו, לכל עדה מנהגים משלה. עצם העובדה שירושלים לא נתחלקה לשבטים, מעניקה לה את יסוד השלמות. תפקידה המרכזי של ירושלים בא לידי ביטוי נפלא במזמור בתהילים קכ"ב :

"שאלו שלום ירושלים, ישליו אוהביך. יהי שלום בחילך, שלווה בארמנותיך".

על הרי ירושלים, בעמקיה ובסביבותיה חיו וחיים היום אנשים רבים. איש איש וחותרו,

איש איש וסימניו. עדה ומנהגיה, שכונה ובנייניה, איש ואמונתו, איש ובתי תפילותיו.

סוחרים ומרכולתם, פרשנים ומשנתם, גדולי הדורות ותלמודם.

מאחורי כל בית – אדם

מאחורי כל אבן – סיפור.

רובדי הדורות ואותותיהם, הקדושה והאמונה, בתי המקדשות בתפארתם, אבן השתיה וחורבות ההיכל כל אלו ורבים מהם מהווים את סוד הכמיהה, הכסופים והתפילה ל"ובנה ירושלים".

ירושלים איננה רק מקום. היא איננה עוד נקודה על המפה. היא איננה רק עיר הבירה של ישראל. ירושלים היא מושג בן אלפי שנים. היא מקור הקדושה, האמת, הצדק, החכמה והשלום לכל העולם. היא סמל לעם ישראל ולקשר שלו עם אלוהיו.

בשבוע זה נפתח כולנו יחד בלימוד היומי של הלכה ומנהג על פי הסדר המוצע

בחוברת זו.

אני מאחל לכולנו הצלחה

ש: "נעלה את ירושלים על ראש שמחתנו"

בברכה

איציק זהבי

יום א' - הקדמה

לדרוש בשלום ירושלים

"אמר רבי יהושע בן לוי: אמר להם הקב"ה לישראל אתם גרמתם להחריב את ביתי ולהגלות את בני, היו שואלים בשלומה ואני מוחל לכם, שנאמר "שאלו שלום ירושלים" (סוף מסכת ד"א זוטא).

ומהי ההוראה המעשית בשאילת שלום ירושלים?

להתפלל על שלומה, ועל השראת השכינה בבית המקדש שנזכה לבניינו במהרה בימינו. וכדברי הכתוב "ודרשו את שלום העיר... והתפללו בעדה" (ירמיה כ"ט).

ונכלל במה שנצטוונו בשאילת ודרישת שלומה של ירושלים גם לעשות דברים מעשיים לזיכרון ירושלים והמקדש, כגון להעלות את זכר ירושלים על ראש שמחתנו (בעת שמחה), ולקיים פעולות נוספות ולהימנע מאחרות, זכר לאבלות על אבדן בית המקדש, פארה והדרה של ירושלים (תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף ס' ע"ב).

נצטוונו גם לתקן תקנות זכר למקדש, כי "מהרה יבנה המקדש" ולפיכך תקנו חז"ל שעלינו להמשיך ולשמר חלק מההנהגות המיוחדות שנהגו רק בבית-המקדש.

כך דרשו חז"ל: מנא ליה (מנין) דעבדינן (שעושים) זכר למקדש שנאמר "כי אעלה ארכה לך כו' ציון היא דורש אין לה", מכלל (נלמד מכך – מלשון הפסוק) דבעי (שצריך) דרישה (תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף ל' ע"א ומסכת סוכה דף מ"א).

יום ב'

תקנות שתיקנו חז"ל לזכר המקדש

לאחר החורבן, קבעו חכמים שורה של תקנות לזכר המקדש, כדי לעורר בנו את הציפיה והדרישה לבניינו.

להלן כמה מתקנות אלה:

א. תקיעת שופר בראש השנה שחל בשבת - יש לתקוע במקום שיש בו בית דין, כשם שהיו תוקעים במקדש (ראש השנה כט,ב).

ב. נטילת לולב במשך כל חג הסוכות - יש ליטול בכל מקום בכל החג, למרות שמדין תורה החובה ליטול שבעה ימים הינה במקדש בלבד, ככתוב: "ולקחתם לכם... ושמחתם לפני ה' אלוקיכם שבעת ימים". "על דין זה אומר הרמב"ם (הל' לולב ז,טו): "תקנה זו, עם כל התקנות שהתקין רבן יוחנן בן זכאי משחרב בית המקדש, כשייבנה בית המקדש - יחזרו הדברים לישנן".

ג. חביטת הערבה בהושענא רבה הינה זכר למקדש, בו חבטו את הערבה בעזרה.

ד. אכילת המרור בליל הסדר, מדין תורה אינה אלא עם קרבן הפסח, וחיובה כיום הוא מדרבנן, זכר למקדש.

ה. ספירת העומר, יש אומרים שמן התורה אינה אלא בזמן הבית, כשמקריבים את קרבן העומר, ובימינו מצוותה רק מדרבנן, זכר למקדש (מנחות סח,א ורש"י ד"ה אמימר). בנוסף להלכות אלה, יש כמה מנהגים מקובלים בישראל, הנעשים כזכר למקדש, כגון: הקפת הבימה בבית הכנסת בהושענות - זכר להקפת המזבח. הנחת החנוכיה בצד הדרומי של בית הכנסת - זכר למנורה. הנחת זרוע וביצה בקערת ליל הסדר - זכר לקרבן הפסח וקרבן החגיגה.

אגדות על ירושלים

אמר רבי חנינא בר פפא: ביקש הקדוש ברוך-הוא לתת את ירושלים במידה, שנאמר:
"ואומר אנה אתה הולך, ויאמר אלי למוד את ירושלים לראות כמה - רחבה וכמה ארכה"

אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש-ברוך-הוא: ריבוננו-של-עולם, הרבה כרכים של אומות-
העולם בראת בעולמך ולא נתת מדת ארכם ומדת רחבם, וירושלים ששמך בתוכה ומקדשך
בתוכה וצדיקים בתוכה, אתה נותן בה מידה! מיד "ויאמר אליו: רץ דבר אל הנער הלז
לאמור פרזות תשב, ירושלים מרוב אדם ובהמה בתוכה"

תלמוד בבלי, בבא בתרא עה ע"א

עשרה חלקים יסורים בעולם - תשעה ביהודה ואחד בכל-העולם

עשרה חלקים של גבורה בעולם - תשעה ביהודה ואחד בכל העולם.

עשרה חלקים של חכמה בעולם - תשעה בירושלים ואחד בכל-העולם.

עשרה חלקים של תורה בעולם - תשעה בירושלים ואחד בכל--העולם.

אמר ר' יהושע בן לוי: "ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדו" - עיר שהיא עושה כל -
ישראל חברים.

תלמוד ירושלמי חגיגה פ"ג, ה"ו

יום ג'

אמה - זכר לחורבן

תקנו חכמים מספר תקנות, כדי להזכיר לנו את חורבן בית המקדש. העיקר הוא, שדווקא בעת שאדם שמח מאוד, בשעה שהצליח להגיע לאיזה הישג שנותן לו סיפוק, דווקא אז עליו לזכור שהשמחה עדיין אינה שלימה, הואיל ובית המקדש חרב.

ולכן תקנו חכמים, שבשעה שאדם בונה את ביתו, ומגיע לשלב האחרון של הסידור, והנה עוד מעט הוא עומד לסיים את בניית ביתו הפרטי, באותה שעה עליו לזכור שהבית הכללי, בית המקדש, עדיין חרב, וכזכר לאבלות על החורבן עליו להשאיר מקום של אמה על אמה לא מסויד. בתקנה זו הורו לנו חכמים, שכל זמן שבית המקדש עוד לא בנוי, גם הבית הפרטי של האדם לא יכול להיות מושלם לגמרי, ולכן צריך להשאיר אמה אחת לא מסוידת. אמה היא בערך חצי מטר, ואם כן למעשה, יש להשאיר מקום של חצי מטר על חצי מטר לא מסויד. וגם מי שמדביק טפטים על קירותיו, צריך להשאיר מקום של חצי מטר על חצי מטר ללא סיד וללא טפט.

ואותה אמה לא מסוידת צריכה להיות במקום בולט, ולכן קבעו חכמים שיניח אמה זו מול הפתח. היו שהבינו שהכוונה היא מעל לפתח, כדי שיושבי הבית יראו תמיד את המקום הלא מסויד, אולם לדעת רוב הפוסקים יש להשאיר את האמה מול הפתח, כדי שכל מי שיכנס לבית יוכל לראותה. ורק במקום שאין אפשרות להניח את האמה מול הפתח, כגון בבית שאין בו קיר מול הפתח – אפשר להניח אותה מעל לפתח.

(שו"ע או"ח תקס, א; מ"ב ג; ערוה"ש ה).

אגדות על ירושלים

אמר ר' שמואל בר נחמני: מסורת אגדה היא, שאין ירושלים נבנית עד שיתכנסו כל הגליות. אם יאמר לך אדם שנתכנסו כל הגליות ואין ירושלים נבנית - אל תאמן, שנאמר: "בונה ירושלים ה'", ואחר כך "נדחי ישראל יכנס"

תנחומא הקדום נח

אמר ר' יוחנן: עתידה ירושלים לעשות מטרופולין לכל הארצות.

שמות רבא כ"ג

עתידה ירושלים להתרחב ולעלות ולהיות מגעת עד כסא הכבוד, עד שתאמר: צר לי המקום

שיר השירים רבא ז'

אמר לו רב נחמן לרב יצחק: מהו שנאמר " בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר"? - משום שבקרבך קדוש לא אבוא בעיר? אמר לו: כך אמר ר' יוחנן: אמר הקדוש-ברוך-הוא לא אבוא בירושלים של מעלה עד שאבוא לירושלים של מטה.

וכי יש ירושלים למעלה?

הן, שנאמר: " ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו".

תלמוד בבלי תענית, ה', ע"א

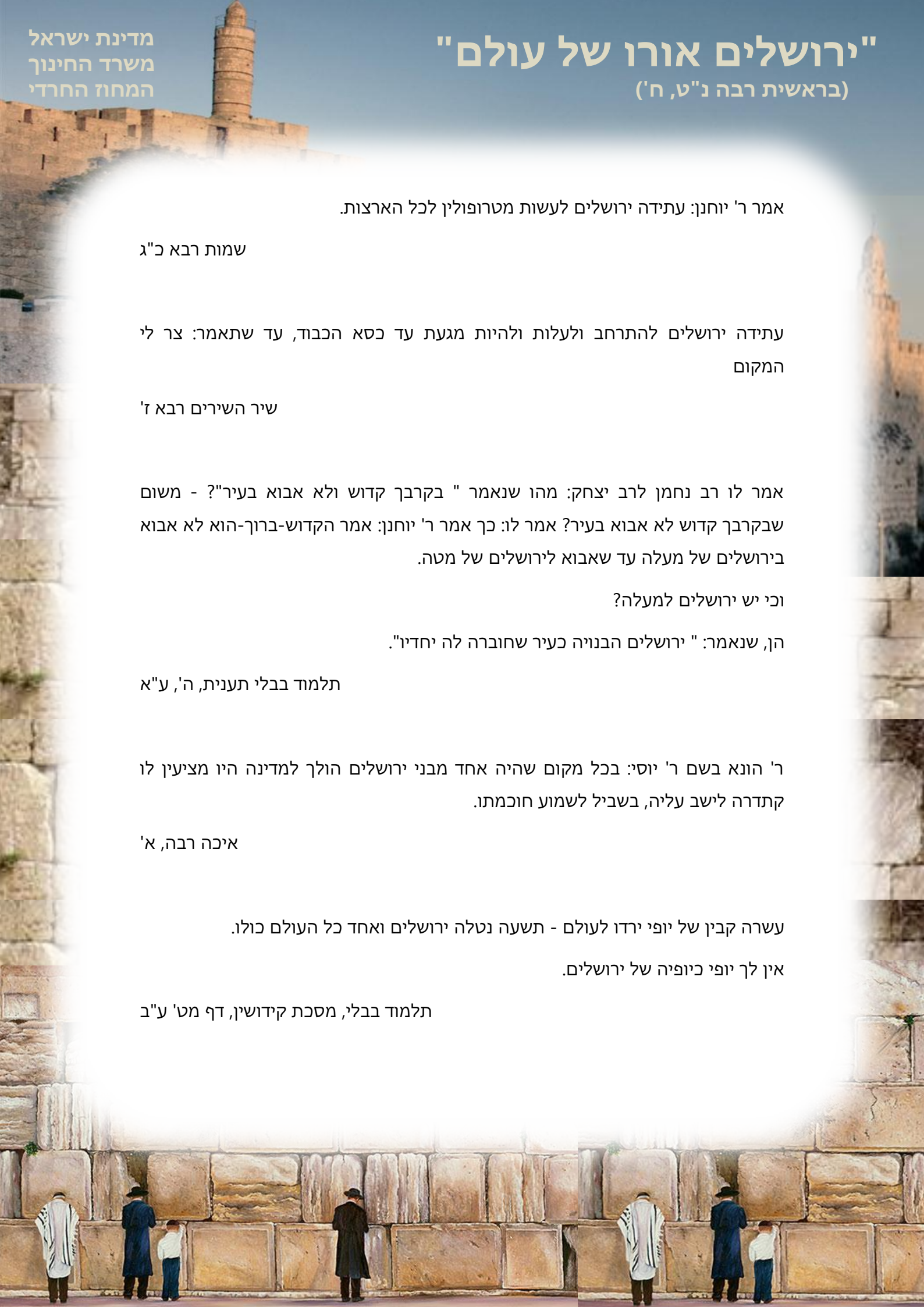
ר' הונא בשם ר' יוסי: בכל מקום שהיה אחד מבני ירושלים הולך למדינה היו מציעין לו קתדרה לישב עליה, בשביל לשמוע חוכמתו.

איכה רבה, א'

עשרה קבין של יופי ירדו לעולם - תשעה נטלה ירושלים ואחד כל העולם כולו.

אין לך יופי כיופיה של ירושלים.

תלמוד בבלי, מסכת קידושין, דף מט' ע"ב

מעשה בר' חנינא בן דוסא שראה בני עירו מעלים נדרים ונדבות לירושלים אמר: הפל מעלין לירושלים נדרים ונדבות ואני איני מעלה כלום! מה עשה? יצא למדברה של עירו וראה שם אבן אחת ושבבה וסתתה ומרקה, ואמר: הרי עלי להעלותה לירושלים. בקש לשכור לו פועלים. נזדמנו לו חמשה בני אדם. אמר להם: מעלים לי אתם אבן זו לירושלים? אמרו לו: תן לנו חמשים סלעים ואנו מעלים אותה לירושלים. בקש לתן להם ולא נמצא בידו דבר. הניחוהו והלכו להם. מיד זמן לו הקדוש ברוך הוא חמשה מלאכים בדמות בני אדם. אמר להם: אתם מעלים לי אבן זו? אמרו לו: תן לנו חמשה סלעים ואנו מעלים לך אבן לירושלים – ובלבד שתתן ירך עמנו. נתן ידו עמם ונמצאו עומדים בירושלים. בקש לתן להם שכרם ולא מצאם. נכנס ללשכת הגזית ושאל בשבילם. אמרו לו: דומה, שמלאכי השרת העלו אבן לירושלים, וקראו עליו המקרא הזה: "חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב" (משלי כב, כט) – לפני מלאכים יתיצב.

קהלת רבה א, א; | שיר השירים רבה א, א.

יום ד'

מיעוט בשמחת חתן וכלה

כתב ה'שולחן-ערוך' (או"ח תקס, ב): "כשהחתן נושא אשה, לוקח אפר מקלה ונותן בראשו במקום הנחת תפילין". וסמכו מנהג זה על הפסוק (תהלים קלז, ה-ו): "אִם אֶשְׁכַּח יְרוּשָׁלַם תִּשְׁכַּח יְמִינִי. תִּדְבֹק לְשׁוֹנֵי לֶחְכִי אִם לֹא אֶזְכְּרִי אִם לֹא אֶעֱלֶה אֶת יְרוּשָׁלַם עַל רֹאשׁ שְׁמִחָתִי". הרי שגם בעת שאדם שמח, עליו לזכור את ירושלים. ומאחר שבית המקדש, צריך להיות בליבה של ירושלים – חרב, צריך להניח אפר על ראשו של החתן.

מניחים את האפר במקום שמניחים את התפילין של ראש. התפילין מבטאות את האמונה וההתקשרות המיוחדת של כל אחד מישראל עם הקב"ה, ולכן התפילין הן הפאר והעטרה של כל יהודי ויהודי. ובית המקדש, שעל ידו היתה מתגלה שכינה בישראל, מבטא את הקשר המיוחד שבין כלל ישראל לקב"ה. והואיל ובית המקדש נחרב ונשרף, ההתקשרות שלנו לקב"ה אינה שלימה. לכן דווקא ביום החתונה יש לתת לכך ביטוי, ולהעלות על ראשו של החתן אפר במקום פאר.

רבים נוהגים גם לשבור כוס מתחת לחופה, כדי למעט את השמחה ולהזכיר את האבלות על החורבן (עפ"י ברכות לא, א, רמ"א שם). ויש קהילות שלא נהגו לשים אפר בראש החתן, ומסתפקים בשבירת הכוס בלבד (כף החיים תקס, כא). והעיקר שבכל חתונה יהיה איזה סימן של אבלות.

כשבית המקדש היה קיים, היו רגילים לעטר את ראשו של החתן בכתר או בעטרה, אך לאחר החורבן נאסר הדבר. כי רק כשהמצנפת של הכהן הגדול על ראשו, אפשר שהחתן יתעטר בכתר או בעטרה, אולם כשהוסרה המצנפת מראש הכהן הגדול, גם מראש החתנים צריכים להסיר את העטרות (סוטה מט, א; גיטין ז, א; שו"ע או"ח תקס, ד).

וכן גזרו על עטרות הכלה, שכל עטרה שמניחים על ראשה של הכלה, אם היא עשויה מכסף או זהב אסורה, אבל אם היא מבד מקושט מותרת. ויש מחלוקת בין גדולי הראשונים מה הדין בעטרה שעיקרה מבד וקבועות בה משבצות של כסף זהב, יש אוסרים (ב"י בפירוש הרמב"ם), ויש מתירים (רמב"ן). והמנהג להקל (מ"ב תקס, יח).

אגדות על ירושלים

אָחד מאַתניס באַ לירושלים.
מַצא תינּוק אָחד וְנָתַן לוֹ פְּרוּטוֹת,
אָמר לוֹ: לךְ וּמַצא וְהָבֵא לִי מָה שְּׁאֵכָל וְאַשְׁבַּע וְאוֹתִיר וְאַטֵּל לְדֶרֶךְ.
הֵלֶךְ הַתִּינוּק וְהָבִיא לוֹ מֶלֶח.
אָמר לוֹ: מֶלֶח אֲמַרְתִּי לָךְ שֶׁתָּבִיא לִי?
אָמר לוֹ: וְלֹא כֵן אֲמַרְתִּי לִי "לָךְ וְהָבֵא לִי מָה שְּׁאֵכָל וְאַשְׁבַּע וְאוֹתִיר וְאַטֵּל לְדֶרֶךְ"?
חַיִּיךָ, שֵׁשׁ בָּזָה שֶׁתֹּאכַל וְתִשְׁבַּע וְתוֹתִיר וְתִטֵּל לְדֶרֶךְ.

מדרש איכה רבה, פרשה א, פסקה ז

אָחד מאַתניס באַ לירושלים.
מַצא תינּוק אָחד וְנָתַן לוֹ פְּרוּטוֹת,
אָמר לוֹ: לךְ וְהָבֵא בִיצִים וּגְבִינוֹת.
כְּשֶׁבֵא אָמר לוֹ: הֲרָאִנִי אִיזוּהִי גְבִינָה שֶׁל עֵץ לְבָנָה וְאִיזוּהִי שֶׁל עֵץ שְׁחֹרָה?
אָמר לוֹ הַתִּינוּק: אֵתָּה אָדָם זָקֵן, הֲרָאִנִי אֵתָּה אִיזוּהִי בִיצָה שֶׁל תִּרְנַגְלֶת לְבָנָה וְאִיזוּהִי שֶׁל שְׁחֹרָה.

מדרש איכה רבה, פרשה א, פסקה ט

מַעֲשֵׂה בֶר' יְהוֹשֻׁעַ שֶׁהָיָה מֵהַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ וּמַצֵּא תִינוּק אָחד וּבִידּוֹ כָּלִי מַכְסָּה.
אָמר לוֹ: מָה בִּידֶךָ מַכְסָּה בְּכָלִי זֶה?
אָמר: אֵלּוּ הֵיטָה אֲמָא רוּצָה שֶׁתִּדַּע מָה שֵׁשׁ עָמִי לֹא הֵיטָה אוֹמֶרֶת לִי: "כִּסְהוּ".
כּוֹן שֶׁנִּכְנַס לַעִיר מַצֵּא תִינוּקָת עוֹמֶדֶת וּמִמְלָאָה מִן הָעֵין.
אָמר לָהּ: הַשְׁקִינִי מִיָּם.
אָמְרָה לוֹ: לָךְ וְלַחֲמוּרְךָ.
כּוֹן שֶׁשְׁתָּה וּפָנָה לִילָךְ אָמר לָהּ: בְּתִי, עֲשִׂית כְּמַעֲשֵׂה רַבָּקָה.
אָמְרָה לוֹ: אֲנִי עֲשִׂיתִי כְּמַעֲשֵׂה רַבָּקָה – וְאַתָּה לֹא עֲשִׂית כְּמַעֲשֵׂה אֱלִיעֶזֶר.

מדרש איכה רבה, פרשה א, פסקה יט

יום ה'

איסור שירה וכלי זמר

מאז שנחרב בית המקדש גזרו חכמים שלא לנגן בכלי זמר ושלא לשיר (סוטה מח, א, גיטין ז, א). אלא שנחלקו הפוסקים על מה בדיוק היתה הגזירה.

לדעה המחמירה, שהיא דעתו של הרמב"ם (הל' תעניות ה, יד), ישנו איסור כללי שלא לנגן בכלי זמר. ואמנם לצורך מצווה, כמו בחתונה, מותר לנגן, אולם שאר נגינה של תענוג והנאה אסורה, בין לנגן בין לשמוע. וגם לשיר בפה בעת משתה היין אסור. אבל לשיר סתם מותר, ואפילו בעת סעודה ששותים בה יין מותר לשיר, כי רק על שירה בשעה שמתקבצים לשתות יין משכר גזרו, מפני שהיין מביא לשמחה יתירה ואף להוללות. לסיכום, לדעת הרמב"ם, כל נגינה בכלי שאינה לצורך מצווה אסורה. אבל שירה בפה מותרת בכל מקום חוץ מבעת משתה היין. וכך פסק גם ה'שולחן-ערוך' (או"ח תקס, ג).

אבל לדעת רש"י ובעלי התוספות ורוב הפוסקים הראשונים, אין הבדל בין שירה לניגון בכלי זמר. ובכל מקרה בעת משתה היין אסור גם לשיר וגם לנגן או לשמוע נגינה, אבל בשעה שלא שותים יין, או כשותים יין במסגרת סעודה, מותר לשיר ולנגן.

וסייג אחד הוסיפו בעלי התוספות, שמכל מקום ישנו איסור לשמוע כלי זמר במשך כל היום, כפי מנהג המלכים שרגילים לנגן לפניהם בעת שהם עומדים ובעת שהם שוכבים. והטעם לכך, שעלינו לזכור שכל זמן שבית המקדש חרב עדיין ישנו צער בעולם שאסור להתעלם ממנו, ולכן לא יתכן שינגנו לפני יהודי כל היום כאילו אין צער בעולם. וכדעה זו פסק הרמ"א.

למעשה נוהגים להקל ללמוד לנגן ולשמוע מחיקה כדי ליהנות, ובתנאי שזה לא יהיה כל היום ברציפות, כמנהג המלכים שכל ימיהם חגים.^[1]

[1]. אמנם באגרות משה או"ח א, קסו, החמיר כרמב"ם, וכן בשבט הלוי ו, סט. אולם בשו"ת ציץ אליעזר טו, לג, הקל לגמרי, וכתב שאין לפקפק על מנהג ישראל. וכן ביחו"ד א, מה, כתב שהנח להם לישראל, שאפילו הנוהגים בכל מקום כשו"ע מקילים כאן כדעת רוב הראשונים וכרמ"א.

אגדות על ירושלים

רבן גמליאל זר' אלעזר בן עזריה זר' יהושע זרבי עקיבא היו מהלכים בדרך ושמעו קול המונה של רומי מפלטיא ברחוק מאה ועשרים מיל.

התחילו הם בוכים זרבי עקיבא משחק.

אמרו לו: מפני מה אתה משחק?

אמר להם: ואתם מפני מה אתם בוכים?

אמרו לו: הגויים הללו שמשתחוים לעצבים ומקטרים לאילים יושבים בטח והשקט, ואנו – בית הדום רגלי אלהינו שרוף באש, ולא נבכה?

אמר להם: לכך אני משחק – ומה לעזב רצונו כך, לעושי רצונו על אחת כמה וכמה.

שוב פעם אחת היו עולים לירושלים.

כון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם.

כון שהגיעו להר הבית ראו שועל שיצא מבית קדש הקדשים,

התחילו הם בוכים זרבי עקיבא משחק.

אמרו לו: מפני מה אתה משחק?

אמר להם: מפני מה אתם בוכים?

אמרו לו: מקום שכתוב בו: "והזר הקרב יומת" (במדבר א, נא), עכשו שועלים הלכו בו – ולא נבכה?

אמר להם: לכך אני משחק, שנאמר:

"ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריהו בן יברכיהו" (ישעיה ח, ב) –

וכי מה ענין אוריה אצל זכריה, והלא אוריה במקדש ראשון חזריה במקדש שני?

אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה.

באוריה נאמר: "לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלים עיין תהיה והר הבית לבמות יער" (מיכה ג, יב);

בזכריה נאמר: "עד יִשְׁבוּ זִקְנִים חֲקֻנוֹת בְּרַחְבוֹת יְרוּשָׁלַיִם" (זכריה ח, ד).
עד שלא נתקיימה נבואתו של אורייה הייתי מתירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה;
עכשו שנתקיימה נבואתו של אורייה, בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת.
ובלשון הזה אמרו לו:
עקיבא, נחמתנו! עקיבא, נחמתנו!
תלמוד בבלי, מסכת מכות, דף כד עמוד א-ב | ספרי דברים, פסקה מג (עמוד קמב)

